

Anmeldelse

JEPPE SINDING JENSEN, *What is Religion?*, Routledge, London 2014, 186 sider.

Jeg tøver ikke med at betegne denne bog som den aktuelt bedste på markedet om religion. Den er ualmindelig velskrevet. Det er en æstetisk fryd at læse Jensens engelsk. Den er filosofisk subtil, teoretisk klar og sofistikeret, metodisk skarp, og så er den først og fremmest skrevet ud af et stort fagligt overskud og en begejstring for sagen.

Sinding Jensen gør, let kuriøst da det først er halvvejs inde i bogen, opmærksom på dens formål. I forhold til hans disputats, som var den mere principielle videnskabsfilosofiske og metodiske drøftelse af en rekonceptualisering af religionsfænomenologien, vil bogen her give en opdateret kortlægning af religionsfænomenologiens specifikke klassifikatoriske inventarer (s. 78, jf. s. 169). Det er da også på dette grundlag, bogen er bygget op. I en kort indledning præsenteres fem centrale religionsteorier, som alle har øvet betydelig indflydelse. Det drejer sig om Durkheims sans for religionens sociale funktion; dernæst Freuds kritik af religion som psykisk fænomen og forbundet med det mistænkeliggørelsens hermeneutik. Derpå følger Tillichs eksistentialistiske religionsforståelse og den eksistentielle vending i filosofi og teologi efter Anden Verdenskrig. Med Clifford Geertz præsenteres en religionsopfattelse, som dels forudsætter, dels er en del af den kulturelle vending, inden Boyer får lov at tegne den kognitive og naturalistiske vending inden for antropologi og religionsvidenskab. Jensen selv definerer religion som "semantiske og kognitive netværker, der består af ideer, adfærd og institutioner, som forholder sig til kontraintuitive overmenneskelige aktører, genstande og påstande" (s. 8 – min oversættelse). Dermed er banen kridtet op for den efterfølgende drøftelse.

Ud over indledningskapitlet, *Introduction: Some Ideas about Religion*, består bogen af et pædagogisk forbilledligt kapitel om den ånds- og forskningshistoriske baggrund for det aktuelle videnskabelige religionsbegreb – fra Hume, Locke og Voltaire og spørgsmålet om religionskritik versus sandhed i religionen over Schleiermacher til spørgsmålet om religion og *Gefühl*. Derpå videre til positiv viden og religionskritik hos Comte, Darwin, Feuerbach, Marx og Nietzsche. Og så et skridt tilbage til Kant og to frem til Max Müller og spørgsmålet om religionens væsen over for dens funktion. Så føres vi frem til intellektualismen hos Tylor og Frazer og spørgsmålet om, hvorvidt der kan gives en fyldestgørende forklaring på religion; inden vi på ny bevæger

os baglæns til religionshistoriens fremkomst og udviklingen af en egentlig tekstkritik hos David Friedrich Strauss. Her fra til spørgsmålet om religion og individualitet hos først James og siden hos Freud og Jung. Så drejes fokus mod kollektivet og religionens sociale funktion hos Durkheim, Malinowski, Evans-Pritchard, Douglas, og Lévi-Strauss. Endelig spørgsmålet om religion og religionsevolution hos Boyer, Wilson og Donald. Alt dette på bare 24,3 sider. Det er en suveræn præstation.

Derpå følger et mere generelt kapitel om forskellige typer af religioner og de elementer, som er særegne for de enkelte former. De følgende tre kapitler, fire til seks, stiller så skarpt på de religionsfænomenologiske inventarer knyttet til trosforestillinger, repræsentationer og fortællinger (kap. 4); de former og måder som religiøs adfærd antager, herunder ikke mindst ritualer og ritualisering (kap. 5); og endelig religiøse institutioner (kap. 6). Så følger et kapitel om nutidige former for religion, inden bogen rundes af med en kort konklusion på blot tre sider. Bogen er yderligere forsynet med en fin bibliografi og et nyttigt, men ikke helt fyldestgørende indeks – jeg har fx ledt forgæves efter begreber som 'charismatic', 'liminality' og 'projection', der alle spiller en rolle i bogen. Endelig har bogen en række nyttige diagrammer, som sammenfatter informationer og argumenter.

Hvem er bogen så rettet til? Ja, her synes jeg, at JSJ skyder over målet. Bogen er sine mange kvaliteter til trods ingen *easy reader*. I indledningen hedder det ganske vist, at bogen er skrevet til enhver med interesse for religion og for, hvordan religion lader sig studere i lyset af nye teorier og metoder, og at netop dette skulle gøre den særligt velegnet til universitetsstuderende i begyndelsen af studiet (s. x). Det tror jeg dog ikke. Bogen er fremragende, men primært for den, som allerede er fortrolig med dens problemverden. Man kan frygte, at den kondenserede fremstilling gør, at den mere uforberedte læser, fx den typiske bachelor-studerende, ikke får mellemregninger og dybere pointer med; men det må stå sin prøve i undervisningssituationen. Bogens fortjeneste består ikke mindst i dens evne til at sammentænke en mere klassisk semiotisk tilgang med en kognitionsvidenskabelig. Det kommer fx til udtryk i et citat, som Sinding Jensen henter hos Armin W. Geertz og som her gengives i min oversættelse:

Vi er intelligente menneskeaber, som er yderst følsomme, let skræmmes, meget overtroiske og ekstremt sensitive over for sociale normer og virtuelle virkeligheder og udstyret med nervesystemer, som er sårbare over for indflydelse fra artsfæller og deres symboliske verdener. Vi og vore hjerner er hele tiden i gang med at forudsige og dvæler konstant ved fremtiden i vore forsøg på at navigere de sociale og naturlige omgivelser. Vore hjerner udfylder en hel del, men vore kulturer er også i vore hjerner og rundt om dem, hvor de udfylder endnu flere ting.¹

¹ A. W. Geertz, "Whence Religion? How the Brain Constructs the World and What This Might Tell us about the Origins of Religion, Cognition, and Culture?" i *ibid.* (ed.), *Origins of Religion, Cognition, and Culture*, Durham, Acumen 2013, 17-70, 60; gengivet hos Jensen s. 64.

En af de ting, man i denne sammenhæng skal hæfte sig ved, og som givetvis vil vække diskussion hos nogle kolleger, er Sinding Jensens placering af kapitlet om *Beliefs, ideas and representations* forud for det efterfølgende kapitel om *Religious Practices and behaviours, also known as "ritual"*. Det er den gamle drøftelse om, hvad der kommer først, såvel onto- som fylogenetisk: ritual eller religiøs overbevisning. Jensen vælger ikke protestantisk-teologisk side med tro og overbevisning, men gør det klart, at forudsætningen for, at vi overhovedet kan diskutere ritual og ritualiseret adfærd, nødvendigvis må være en logisk prioritering af religiøse forestillinger. Det gælder også, selv om man kan konstatere, at ritual og ritualiseret adfærd kronologisk gik forud for religiøse repræsentationer (s. 61). Jensen har også her truffet et sprogfilosofisk velbegrundet valg.

Er der slet ingen ting, man kan klandre bogen for eller diskutere? Jo, selvfølgelig. Lad os se bort fra to minimale fejl, som optræder s. 99 og 116, og gentagelsen af citatet på s. 166 fra s. 136, og konstatere, at den næsten lydefri tekst er ved at være en saga blot i moderne, videnskabelig litteratur. Der er fire ting, som jeg vil fremhæve som problematiske, og et lidet hjertesuk.

For det første nævner Sinding Jensen helt berettiget væsentligheden af Bellahs arbejder om aksetidsreligion og anslår dermed et kulturevolutionært eller for den sags skyld et religionshistorisk perspektiv (jf. s. 53 og 166f.), som han også har ladet antyde i forbindelse med introduktionen til Donald (s. 36.45.65). Denne sans for det kulturevolutionære perspektiv får imidlertid ikke nogen synderlig rolle i de tre kapitler om basale religionsfænomenologiske inventarer. Fx drøftes fænomener som kanon og forskellige former for divination og mantik og roller som fx præst, profet og shaman ikke i relation til det kulturevolutionære eller religionshistoriske spørgsmål, skønt det havde været oplagt. Der er fx ikke shamaner i aksiale religioner, ligesom der ikke er tekster i tribale religioner eller kanoniske skrifter i arkaiske religioner. Derfor er det indlysende at sammentænke de basale religionsfænomenologiske overvejelser med religionshistorien.

Sammenhængende hermed savner jeg for det andet en større sans for forbindelsen mellem forskellige typer af fænomener og deres religionssociologiske placering. Fx har vi i aksiale religioner en lang række eksempler på karismatiske figurer; men de tilhører netop ikke det religionsbevarende eller religionsherskende segment. Tilsvarende gælder, at vi kun i meget beskedent omfang finder sådan noget som præsteskaber i karismatiske grupper. Det samme gælder i forhold til fænomener som kanon og brug af mantik, hvor deres religionssociologiske kontekst er helt afgørende. For det tredje synes jeg, at Jensen i det afsluttende kapitel går fejl af moderne former for religion. I modsætning til, hvad der antydes i kapiteloverskriften, får han aldrig defineret centrale begreber som modernitet og postmodernitet, og han har kritikløst overtaget mange moderne sociologers og religionssociologers pietistisk farvede opfattelse af religion som tung og alvorlig tro 24 timer i døgnet. Hvis det er den under-

liggende forståelse, er det ikke nogen overraskelse, at folkekirkekristendom i Danmark kan fremstå som en tynd fernis (s. 156-58). Men pas på, for viser netop ikke den situationsbestemte religiøsitet med fuldstændig opbakning til ritualer og det enorme medlemstal (næsten 80 % af befolkningen), at der er tale om en endog meget succesfuld religiøs institution og religiøsitet? Læg dertil, at det netop er en sådan form for religion, som både historisk og aktuelt udgør den mest almindelige form for religiøsitet. I det lys fremstår forfaldsmyten lettere absurd. Også her savner jeg et grundlæggende religionshistorisk perspektiv på sagen.

Et fjerde og sidste forhold angår Sinding Jensens ritualtypologi (123f.), hvor han med stor fordel fra Greimas og semiotikken kunne have inddraget de fire basalnarrativer (progression, protektion, repression og degression) og lagt dem til grund for en kategorisering af samtlige ritualformer, idet han så samtidig havde præciseret deres forskellige modale status (virtuel, aktualiseret og realiseret). Det havde været så meget desto mere oplagt, fordi Sinding Jensen selv i bogen, ligesom i sine andre værker i øvrigt, har stor forståelse for betydningen af narrativiseringen af den måde, vi som mennesker kortlægger og organiserer os på i verden og med hinanden.

Og så blot et hjertesuk. Det havde efter min mening været rimeligt i drøftelsen af den rituelle fem-fase-model s. 99f. at henvise til dens ophav hos Jens Peter Schjødt; men det er nok en forglemmelse, for Jensen er bestemt ikke karrig i denne bog med at kreditere sine kognitionsvidenskabelige kolleger, både yngre og jævnaldrende. Summa summarum. Fat pungen, gæk til boghandlen, bryg en kande the og læs bogen. Den er fremragende og god at tænke med og blive klogere af.

*Anders Klostergaard Petersen, professor MSO, cand.theol.,
Religionsvidenskab, Aarhus Universitet.*